

25.04.2012

Oikeusministeriö

Viite
OM/8/41/2011

Asia

Ulkoasiainministeriön lausunto koskien oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetun lain muuttamista

Oikeusministeriö on pyytänyt ulkoasiainministeriön lausuntoa luonnoksesta oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetun lain muuttamiseksi.

Lausuntoa on pyydetty vain siltä osin kuin esitysluonnos koskee viivästyshyvityksen korvaamista oikeusministeriössä.

Ulkoasiainministeriö esittää lausuntonaan mainitusta kysymyksestä sekä yleisesti seuraavan.

Viivästyshyvityksen korvaaminen oikeusministeriössä

Ulkoasiainministeriö toteaa, että esitysluonnoksen 6 §:n kohdalla esitetään hyvityksen määrän yhteydessä, että pykälän 2 momenttia muutettaisiin siten, että hyvityksen maksamisen edellytyksenä olisi viivästymisen johtuminen tuomioistuimen tai viranomaisen vastuulla olevasta syystä.

Ulkoasiainministeriö toteaa, että lain tarkoituksen määrittelevän lain 1 §:n mukaan kuitenkin laissa säädetään asianomaisen oikeudesta saada nimenomaisesti valtion varoista hyvitys, jos oikeudenkäynti viivästyy. Tässä suhteessa ei siis ole merkityksellistä minkä yksittäisen tuomioistuimen tai muun julkista valtaa käyttävän viranomaisen tai muun tahon toiminnasta viivästys on aiheutunut. Näin ollen 6 §:n 2 momentissa ei ole syytä erityisesti määritellä sitä, minkä tahon, tuomioistuimen tai muun julkista valtaa käyttävän tahon toimesta viivästys on aiheutunut. Kysymys on julkisen vallan käytöstä, josta aina viime kädessä vastaa valtio. Näin ollen 6 §:n 2 momentin sanamuotoa ei tulisi muuttaa.

Edellä esitetyllä kannanotolla on myös ratkaiseva merkitys mitä tulee esitysluonnoksen 8 §:n muotoiluun siltä osin kuin tähän säännökseen on lisätty luettelo muista tahoista, joilla esityksen mukaan tulisi oikeusministeriön ohella olla oikeus valtion puhevallan käyttämiseen. On huomattava, että tässäkin kohdin puhutaan valtiosta, kuten 6 §:n 2 momentissakin tulisi tehdä. Näin ollen olisi syytä poistaa viittaukset mainittuihin tahoihin myös 8 §:n yhteydessä.

Myös hyvitysvaatimuksen ratkaisemista koskevaan 9 §:n 3 momenttiin pätee edellä mainittu johtopäätös. Näin ollen lain nykyistä tekstiä ei tulisi tältäkään osin muuttaa niin, että siinä mainittaisiin edellä esitettyjä muita tahoja. Samalla 9 §:n ehdotettu uusi 2 momentti olisi syytä poistaa.

Edelleen 11 §:n muutoksenhakua koskeva ehdotettu uusi 3 momentti, jossa käytetään erikseen käsitettä valitusoikeus, olisi edellä esitetyn perusteiden myötä syytä poistaa. Muutoinkaan ei ole tarkoituksenmukaista edesauttaa sellaisen tilanteen syntymistä, jossa eri, mahdollisesti useat julkista valtaa käyttävät tahot voisivat prosessata tuomioistuimen hyvitysvaatimukselta antaman päätöksen sisältämästä korvausvastuusta ja korvaussumman jakautumisesta eri tahojen kesken.

Mitä tulee hyvityksen maksamista koskevaan 12 §:n muutosehdotukseen, on selvää, että milloin hyvitetävä viivästymisen ei ole tapahtunut kokonaan oikeusministeriön hallinnonalalla, vaan myös tai yksinomaan muun tai muiden ministeriöiden hallinnonalalla, hyvityksen maksuvelvollisuuden tulisi jakautua asianomaisten ministeriöiden kesken. Näin ollen luonnoksessa esitetty ajatus siitä, että maksuvelvollisuus ulottuisi muihinkin kuin ministeriötahoihin ei ole tarkoituksenmukaista.

Ulkoasiainministeriö toteaa tässä yhteydessä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tuomioissaan ja päätöksissään määrittämien korvausten maksuvelvollisuuden suhteen on vakiintuneesti jo 1990-luvun alusta alkaen noudatettu käytäntöä, jossa korvausvastuun jakautumisesta on tarvittaessa sovittu ulkoasiainministeriön johdolla neuvotteluteitse niiden ministeriöiden kesken, joiden hallinnonalalla viivästys on tapahtunut.

Edellä esitetyn lisäksi ulkoasiainministeriö esittää seuraavat luonnosta koskevat huomionsa.

Säättämistarpeesta

Ulkoasiainministeriö toteaa yleisesti, että kyseinen luonnos oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä annetun lain muuttamiseksi on tärkeä ja hyvin perusteltu esitys, jolla pannaan täytäntöön Euroopan ihmisoikeussopimuksesta (EIS) ja EIT:n oikeuskäytännöstä aiheutuvat velvoitteet. EIT:llä ja sen oikeuskäytännöllä onkin merkittävä rooli niin lain tulokinnan kannalta kuin sen soveltamisessa.

Esityksen nykytilaa koskevassa katsauksessa (2 luku) on hyvin ansiokkaasti kuvattu EIS:ta ja sitä koskevaa EIT:n oikeuskäytäntöä sekä tässä yhteydessä että muutoinkin erityisesti tarkasteltu Suomen, muiden Pohjoismaiden ja eräiden EU-maiden tilannetta.

On kuitenkin huomattava, että hyvin monet muutkin ihmisoikeuksien kansainväliset ihmisoikeuksien valvontakomiteat voivat todeta sopimusvaltion loukanneen ihmisoikeuksia.

Tällaisia ovat YK:n osalta ihmisoikeuskomitea (kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus; KP-sopimus; SopS 7–8/1976), rotusyrjinnän vastainen komitea (kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus; SopS 37/1970), kidutuksen vastainen komitea (kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus; SopS 59–60/1989) sekä naisten syrjinnän vastainen komitea (kaikkinaisen naiseen kohdistuvan syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus; SopS 68/1986).

Tulevaisuudessa kyseeseen tulevat myös taloudellisia, sosiaalisia ja siviittuksellisiä oikeuksia käsittelevä komitea (taloudellisia, sosiaalisia ja siviittuksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus; TSS-sopimus; SopS 6/1976), lapsen oikeuksien komitea (yleissopimus lapsen oikeuksista; SopS 59-60/1991) ja vammaisten oikeuksien komitea. Suomi on allekirjoittanut kaikki mainittujen sopimusten valinnaiset lisäpöytäkirjat, joilla yksilövalitusoikeus perustetaan, mutta ei ole vielä niitä ratifioinut.

Vaikka näiden ihmisoikeuksien valvontaelinten näkökannat (*views*) eivät olekaan EIT:n ratkaisujen kaltaisella tavalla vastaajavaltiota kansainvälisoikeudellisesti sitovia ratkaisuja, myös näiden näkökantojen täytäntöönpano voi edellyttää korvausten maksamista.

Suomessa on jo 1980- ja 1990-luvun vaihteessa käsitelty tapausta, jossa korkein oikeus (diaarinumero S 91/1481) ja korkein hallinto-oikeus (diaarinumerot 1580 ja 1603/1/95) ovat ottaneet kantaa korvausmenettelyn oikeaan järjestykseen samoin kuin valtion korvausvelvollisuuteen silloin, kun ihmisoikeuskomitea oli näkökohdissaan todennut sopimusvaltion rikkoneen KP-sopimuksen mukaista oikeutta.

Mainitussa tapauksessa KP-sopimuksen noudattamista valvova ihmisoikeuskomitea oli todennut näkökannoissaan, että Suomi oli rikkonut KP-sopimuksen 9 artiklan 4 kohtaa, jossa taataan jokaiselle vapautensa menettäneelle henkilölle oikeus saattaa päätös vapaudenmenetyksestä tuomioistuimen käsiteltäväksi. Komitean mukaan Suomi sopimusvaltiona oli velvollinen ryhtymään tehokkaisiin toimiin hyvittääkseen oikeuden loukkaus.

Valittajan korvausvaatimukset hylättiin valtiokonttorissa ja raastuvanoikeudessa, mutta hovioikeus puolestaan totesi, että Suomi oli rikkonut ihmisoikeussopimuksesta johtuvia velvoitteita ja velvoitti valtion suorittamaan kärsimyskorvausta 5 000 mk sekä korvaamaan valittajan oikeudenkäyntikuluja. Valittaja halusi korvaussummia korotettavan ja valitti ratkaisusta korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus totesi päätöksessään, että ihmisoikeuskomitean kannanoton osalta asianosaisen korvausvaatimus ei perustunut valtion viranomaisen virheellisestä menettelystä tai muusta syystä johtuvaan valtion ja kantajan väliseen yksityisoikeudelliseen suhteeseen, vaan että kyseessä oli julkisoikeudellinen peruste suorittaa korvaus. Tältä osin asia siirrettiin lääninoikeuteen ratkaistavaksi hallintoriita-asiana.

Lääninoikeus velvoitti valtion maksamaan kantajalle kohtuullista hyvitystä kärsimästään ihmisoikeusloukkauksesta 8 000 markkaa.

Sekä valtio että valittaja valittivat edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joka pysytti lääninoikeuden päätöksen.

Ulkoasiainministeriö kiinnittää huomiota korkeimman hallinto-oikeuden perusteluihin, joissa todettiin, että vaikkei asiassa oltu esitetty selvitystä taloudellisen tai muun vahingon aiheutumisesta, valtio oli korvausvelvollinen pelkän sopimusrikkomuksen takia. Kyseessä oli siis aineeton, kärsimystyyppinen vahinko. Korvauksen määrä oli kuitenkin enemmän kuin yleensä vahingonkorvauslain mukainen aineettoman vahingon kärsimyskorvaus. Lisäksi korvausvelvollisuuden syntymiselle ei ollut vahingonkorvauslain mukaisia lisäedellytyksiä, kuten teon rangaistavuus tai tuottamuksen aste, vaan pelkkä valtion sopimusrikkomus velvoitti valtiota.

Ulkoasiainministeriö toteaa, että EIT on 20.1.2004 antamassaan ja 14.6.2005 lopulliseksi tullessa, *Kangasluoma v. Suomi* –tuomiossaan katsonut Suomen loukanneen paitsi EIS:n 6 artiklaa, mutta myös 13 artiklaa siitä syystä, ettei – tiettyä tähän tapaukseen soveltuvaa poikkeusta (rangaistuksen lieventäminen) lukuun ottamatta – valittajilla ollut käytettävissään riittävän tehokkaita oikeussuojakeinoja oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan rikosprosessissa. EIT:n oikeuskäytännön mukaan EIS:n 13 artikla kuitenkin edellyttää näiden keinojen olemassaoloa.

EIS:n 46 artiklan 1 kappaleen mukaan tapauksen osapuolena olevat sopimusvaltiot sitoutuvat noudattamaan EIT:n lopullista tuomiota. Saman artiklan 2 kappaleessa tuomion täytäntöönpanon valvonta annetaan Euroopan neuvoston (EN) ministerikomitean tehtäväksi.

Tuomion täytäntöönpano käsittää normaalisti EIT:n valittajalle maksettavaksi määrättyjen oikeudenkäyntikulujen ja vahingonkorvausten maksamisen vastaajavaltion toimesta. Viimeksi mainitut koskevat yleensä vain aineetonta vahinkoa, mutta vahingonkorvauksia määrätään maksettavaksi myös aineettomasta vahingosta ja joissakin tapauksissa myös silloin, kun on kysymys oikeudenkäynnin viivästymisestä. Vastaajavaltiolta edellytetään lisäksi aina tuomion julkistamista, joka voi tapahtua esimerkiksi erityisessä tietokannassa kansalliselle kielelle käännetyn tiivistelmän muodossa, sekä tuomion saattamista toimivaltaisten kansallisten viranomaisten tietoon. Lisäksi täytäntöönpano voi edellyttää maksusuoritusten yksittäisiä valittajakohtaisia toimenpiteitä. Sen ohella tuomion täytäntöönpanon voidaan katsoa yleensä edellyttävän myös ns. yleisiä toimenpiteitä, joilla tarkoitetaan muutoksia lainsäädäntöön tai käytäntöön tai muita kysymyksessä olevaa yksittäistapausta laajemmalle vaikuttavia toimenpiteitä.

Ministerikomitea pitää kunkin tapauksen EIS:n 46 artiklan soveltamista koskevalla asialistallaan niin kauan, kunnes tuomio on täydellisesti täytäntöön pantu, mukaan lukien tarvittavat lainsäädäntömuutokset.

Siten tapaus, jota koskevassa tuomiossa Suomen on katsottu rikkoneen EIS:n 13 artiklaa tehokkaan oikeussuojakeinon puuttuessa oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan, tullaan ministerikomiteassa sulkemaan vasta sen jälkeen, kun Suomi on kehittänyt järjestelmänsä tältä osin.

Rikosoikeudenkäynnin osalta tähän velvollisuuteen näin ollen riitti ensimmäinen eli *Kangasluoma* -tapauksessa annettu tuomio. Uusien vastaavien EIT:n tuomioiden ilmaantumisella ei tässä nimenomaisessa tuomiossa todetun puutteen korjaamista koskevan valtion velvollisuuden osalta ole lisämerkitystä, vaikka onkin itsestäänselvää, että tarkoituksena on parantaa kansallista järjestelmää niin nopeasti ihmisoikeussopimuksen mukaiseksi, ettei tällaisia tuomioita enää tulisi olemaan. Toisaalta mainitun velvollisuuden luoda 13 artiklan oikeussuojakeino kannalta ei myöskään ole merkitystä sillä, ettei jatkossa enää esiintyisi sellaisia perusteltavan väitteen sisältäviä oikeudenkäynnin pituutta koskevia tapauksia, joissa 13 artiklan oikeussuojakeinoa tarvittaisiin. Suomea sitova kansainvälisoikeudellinen velvoite järjestää tämä oikeussuojakeino (pikaisesti) on siis täysin riippumaton siitä, mitä tulevaisuudessa tapaussaralla tulee tosiasiasa tapahtumaan. Tässä suhteessa kansallista harkintavaltaa ei ole, vaikkakin kyseisen velvollisuuden täyttämiseen onkin mahdollista valita keinovalikoimasta kansallisesti soveliaimmat.

Ulkoasiainministeriö toteaa, että edellä esitetty pätee myös hallintolainkäyttöön. EIT on 19.4.2009 antamassaan ja 19.7.2009 lopulliseksi tullessa, *Eskelinen ja muut v. Suomi* –tuomiossaan katsonut Suomen loukanneen paitsi EIS:n 6 artiklaa (oikeudenkäynnin pituus) myös 13 artiklaa siitä syystä, ettei asianosaisilla ollut käytettävissään riittävän tehokkaita oikeussuojakeinoja oikeudenkäynnin viivästymistä vastaan.

Tässä yhteydessä ulkoasiainministeriö huomauttaa, että EIT on huhtikuussa 2012 kommunikoinut Suomen hallituksen vastinetta varten uuden vastaavan tapauksen.

EN:ssa korostetaan erityisesti, että tuomiot tulee panna täytäntöön paitsi täydellisesti myös nopeasti. Tämä on tärkeää muun muassa sen ehkäisemiseksi, etteivät vastaavat tapaukset kansallisesti toistuisi ja ettei uusien ihmisoikeusvalitusten kautta kansainvälisellä tasolla aiheutettaisi tarpeetonta lisätyötä EIT:lle sekä vastaavasti ministerikomitealle tuomion täytäntöönpanon osalta.

Ulkoasiainministeriö korostaa tässä yhteydessä, että kysymys ei nyt ole kansallisen oikeusjärjestelmän yleisestä omaehtoisesta ennakollisesta kehittämisestä, jota voitaisiin ajan kanssa harkita, vaan ja ennen kaikkea EIT:n 13 artiklan rikkomuksen todenneen tuomion pikaisesta täytäntöönpanosta. Tässä täytäntöönpanossa henkilö- ja muiden resurssien riittämättömyyttä ei hyväksytty perusteeksi täytäntöönpanon laiminlyömiselle.

Yksityiskohtaiset huomiot

Ulkoasiainministeriö toteaa, että EIT:n uudistamista koskevassa korkean tason konferenssissa hyväksyttiin 20.4.2012 ns. Brightonin julistus.

Julistuksessa todetaan EIS:n kansalliseen täytäntöönpanoon liittyen muun muassa, että sopimuspuolet sitoutuvat, mikäli tarpeen, harkitsemaan kansallisella tasolla uusien kansallisten yleisten tai erityisten oikeussuojakeinojen luomista.

Tuomioiden täytäntöönpanon osalta julistuksessa painotetaan muun muassa sen merkitystä, että sopimusvaltiot sitoutuvat noudattamaan EIT:n lopullisia tuomioita sekä EN:n ministerikomitean roolia tuomioiden täytäntöönpanon valvonnassa.

Ulkoasiainministeriö viittaa kohdassa 2.1 esitettyyn ja kiinnittää huomiota siihen, että EIT:ssä on ollut Suomen osalta käsittelyssä tapauksia, joissa pituuksia on käsitelty kokonaisuuksina, kun tapauksissa on ollut kyse oikeudenkäynnin pituudesta joko siviili- tai rikosprosessissa ja niitä on edellyttänyt joku hallinnollinen menettely tai joissa on ollut kyse yhtäaikaista hallinto- ja siviili- tai rikosmenettelyistä.

Sivun 3 toiseksi viimeiseen kappaleeseen viitaten todettakoon, että EIT:n käytännössä erityisperusteluja vastaajavaltiolta yleensä kysytään oikeudenkäynnin keston ylittäessä 5 vuotta. Mikäli viivästys ylittää 8 vuotta, EIT yleensä katsoo kysymyksessä olevan 6 artiklan rikkomuksen tältä osin.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on 9.11.2010 antamassa päätöksensä tapauksessa *Ahlskog v. Suomi* (nro 5238/07) katsonut lain oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä (362/2009) sisältämät oikeussuojakeinot sellaisiksi tehokkaiksi, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa tarkoitetuiksi kansallisiksi oikeussuojakeinoiksi, joita valittajan tulee joka tapauksessa ensin käyttää. Sama koskee rikosprosessissa vaatimusta rangaistuksen kohtuullistamisesta (RL 6 luku 7 §).

Ulkoasiainministeriö toteaa, että hallitus on tehnyt paitsi lukuisia sovintoja antanut myös yksipuolisia julistuksia oikeudenkäynnin viivästymistä koskevissa tapauksissa.

EN:n ministerikomitean valvonnassa on tällä hetkellä yli 10 sellaista Suomea vastaan annetun ratkaisun täytäntöönpanoa, joissa on ollut kyse hallintolainkäyttömenettelyn pituudesta.

Viitaten sivulla 17 esitettyyn ulkoasiainministeriö korostaa, että EN:n ministerikomitean valvonnassa olevien juttujen asianmukaisen täytäntöönpanon edellytyksenä on nimenomaan aikaansaada myös rakenteellisia muutoksia, joilla puututaan nimenomaan oikeudenkäyntien viivästymiseen eli 6 artiklan rikkomuksiin ja jolloin otetaan huomioon myös muutkin toimenpiteet.

Viitaten sivun 18 toiseen kappaleeseen ulkoasiainministeriö korostaa, että lain pyrkimyksenä luonnollisesti on, ettei EIT:n tarvitsisi tutkia oikeudenkäynnin kestoa koskevaa valitusta, vaan että viivästystilanteessa on turvauduttava käytettävissä olevaan tehokkaaseen kansalliseen oikeussuojakeinoon.

Tässä yhteydessä voidaan todeta, että olisi tarkoituksenmukaista käyttää termiä ”riittävä hyvitys” (eikä siis ”kohtuullinen”), kun tarkoitetaan kansallisesti maksettua hyvitystä. Tarkoituksena tulisi olla, että hyvitystä maksettaisiin kansallisesti riittävästi, eikä sen tarvitse olla aivan vastaava määrä kuin mitä maksettaisiin jos asia olisi mennyt edelleen EIT:n ratkaistavaksi. Tässä suhteessa voidaan vielä huomioida, että kansallisesti hyvitys tulee maksettavaksi valittajalle paljon nopeammin kuin mitä olisi laita EIT:n tuomiota tai esimerkiksi hallituksen antamaa yksipuolista julistusta odottaessa.

Koskien esitysluonnoksessa ehdotettua tapauskohtaista käsittelyaika-arviota ulkoasiainministeriö toteaa, että ehdotuksen perustelujen mukaan arvion tarkoituksena on olla informatiivinen ja että se ei sitoi tuomioistuinta eikä sen antaminen vaatisi kyseessä olevan tapauksen lähempää selvittämistä. Näin ollen ja erityisesti viimeksi mainitun lausuman johdosta voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, onko mainitun käsittelyaika-arvion sisällyttäminen lakiehdotukseen ylipäättään tarkoituksenmukaista. Samankaltaiseen vaikutukseen saatettaisiin päästä ehdotuksessakin todetun yleisen tiedottamisen kautta ilmoittamalla vireilletuloilmoituksessa aina myös keskimääräinen käsittelyaika asianomaisessa asiaryhmässä.

Sovinnot ja yksipuoliset julistukset

EIS:n 38 artiklan 1 kappaleen b-kohdan mukaan sen jälkeen kun valitus on otettu tutkittavaksi, ihmisoikeustuomioistuin asettuu osapuolten käytettäväksi saadakseen aikaan sovintoratkaisun, jonka lähtökohtana on Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja sen lisäpöytäkirjoissa tunnustettujen ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

Ihmisoikeustuomioistuimen mainitun artiklan nojalla vahvistamien virallisten kaikkien (siis koskien muitakin kuin oikeudenkäynnin pituutta koskevia tapauksia) sovintojen määrä oli pitkään kuitenkin varsin vähäinen.

EIS:n valvontajärjestelmän muuttamista koskevalla 14 pöytäkirjalla, joka nyt on osa sopimusta, on ollut tarkoitus rohkaista sovintoratkaisujen aikaansaamista. EIT:lle on siinä annettu harkintavalta päättää, asettuuko se osapuolten käytettäväksi mainitussa tarkoituksessa, mutta samalla tämä mahdollisuus on laajennettu koskemaan mitä tahansa käsittelyn vaihetta. Tämä muutoksen perusteena on ollut ajatus siitä, että sovinnot saattavat osoittautua erityisen hyödyllisiksi toistuvissa ja sellaisissa tapauksissa, joissa ei ole kyse periaatteellisista tai kansallisen lainsäädännön muuttamiseen liittyvistä kysymyksistä. Tässä suhteessa voidaan myös viitata EN:n ministerikomitean vuonna 2002 hyväksymään, sovintoratkaisuissa noudatettavaa käytäntöä koskevaan päätöslauselmaan (2002/59).

Monet jutut päättyvät nimenomaiseen tai tosiasialliseen sovintoon jo ennen tutkittavaksi ottamista. Niinpä EIT onkin EIS:n 37 artiklan nojalla poistanut tapauksia juttulistaltaan myös muun muassa vastaajavaltioiden antamien yksipuolisten julistusten perusteella.

Myös EIT:n puolesta käytetyissä puheenvuoroissa on rohkaistu jutun osapuolia tekemään sovintoja sekä hallitusta antamaan yksipuolisen julistuksen, mikäli valittaja aiheettomasti (*unjustified*) kieltäytyy hyväksymästä asianmukaista sovintoehdotusta.

Suomen hallituksen puolesta on pyritty noudattamaan edellä mainittuja linjauksia.

Ulkoasiainministeriö toteaa, että esitysluonnoksessa ehdotettu kahdenlainen järjestelmä tulisi merkittävästi vaikeuttamaan myös sovintoihin ja yksipuolisten julistuksiin liittyvää, ulkoasiainministeriön johdolla tapahtuvaa neuvottelutoimintaa.

Yksikönpäällikkö

Arto Kosonen

Lainsäädäntösihteeri

Katja Kuuppelomäki